

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Стаття присвячена теоретичному аналізу закономірностей, механізмів та принципів розвитку професійно-психологічної культури майбутніх соціальних працівників відповідно до парадигми діяльнісного саморозвитку в умовах університету. З'ясовано вікові можливості, психологічні особливості та умови психічного розвитку періоду пізньої юності в руслі суб'єктного підходу, що розглядає особистість як активне начало, суб'єкт власного розвитку, а не лише результат цілеспрямованих впливів інститутів соціалізації.

Охарактеризовано психологічний зміст особистісного зростання та діяльнісного саморозвитку як активного усвідомлюваного, цілеспрямованого і самокерованого процесу внутрішньої діяльності, у якому особистість бере на себе відповідальність за своє життя, з метою самовдосконалення і самозміни в напрямі розвитку професійно-психологічної культури, який здійснюється завдяки самодисципліні і безперервній рефлексивній діяльності. Проаналізовано взаємопов'язані та взаємозалежні психологічні механізми саморозвитку, такі як рефлексія, фасилітація та антиципація.

Визначено поняття стосунків партнерства в якості найпродуктивнішої системи відносин у педагогічній взаємодії, найвищої форми співробітництва, що характеризується активністю, рівністю, ініціативністю, самостійністю партнерів, забезпечує суб'єкт-суб'єктний характер стосунків, узгоджених щодо визначення спільної мети, згаданих дій в умовах спільної діяльності.

Виокремлено критерії особистісного зростання та шляхи самоактуалізації, основні принципи продуктивної діалогічної взаємодії та фактори розвитку стосунків партнерства. Зазначається, що розвиток партнерських відносин між викладачем і студентом, стратегія співробітництва формує самосвідомість особистості і забезпечує психологічно оптимальне підґрунтя для формування професійно-психологічної культури майбутніх соціальних працівників.

Наведено основні детермінанти розвитку професійно-психологічної культури: гуманізація та індивідуалізація навчально-виховного процесу; суб'єкт-суб'єктні відносини між викладачем та студентами, продуктивна, діалогічна взаємодія, допомагаючи взаємостосунки; ідентифікація студента з професійно значимою особистістю; психологічне забезпечення професійної підготовки; соціально-психологічний супровід студентів; залучення до навчально-виховного процесу інтерактивних психолого-педагогічних технологій тощо.

Проаналізовано організаційні, змістовно-процесуальні, психолого-педагогічні та гуманістичні умови розвитку професійно-психологічної культури студентів у діалогічній взаємодії.

Ключові слова: професійно-психологічна культура, майбутній соціальний працівник, діяльнісний саморозвиток, рефлексія, фасилітація, діалогічна взаємодія, партнерство.

Постановка проблеми. Становлення нових соціально-економічних та політичних відносин в українському суспільстві зумовило необхідність перегляду вимог до організації та реалізації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. Враховуючи сучасний розвиток освітньої ситуації в Україні, спрямування нашого суспільства на відповідність до європейських стандартів освіти особливо гостро постає питання про рівень особистісного розвитку майбутніх фахівців різних галузей професійного життя. Суспільні трансформації постійно сигналізують про необхідність підвищення адаптаційних можливостей індивіда та гнучкості його психіки, що особливо актуально для представників професій у сфері «людина-людина». Тому створення оптимальних умов для

розвитку професійно-психологічної культури майбутнього соціального працівника постає важливою науковою проблемою психологічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання продуктивної партнерської, діалогічної взаємодії у вищій школі є предметом досліджень О.П. Коханової, Г.О. Балла, В.В. Ільїна, В.І. Вирового, В.І. Юрченка, О.В. Новоженіної, В.В. Семикіна, К. Роджерса.

Проблеми соціальної ситуації розвитку, провідної діяльності, особистісних новоутворень, закономірностей розвитку в юнацькому віці та кризи переходу до дорослості розроблені досить детально у працях Е. Еріксона, Р. Бернса, Л.І. Божович, І.С. Кона, А.В. Мудрика, Г.С. Абрамової, М.М. Бурдукало, О.В. Зазимко тощо.

Вивченню структури, змісту та деяких аспектів формування професійно-психологічної культури у фахівців соціономічного профілю присвячені праці В.О. Аристової, О.І. Моткова, Н.Ю. Певзнер, Н.І. Ісаєвої, Л.С. Колмогорової, І.Ю. Малісової, О.Г. Видри, В.В. Рибалки, Г.О. Балла, Н.В. Пророк, О.В. Винославської, Т.Б. Тарасової, І.Г. Євстаф'євої, С.К. Шандрук, П.С. Перепелиці, Н.І. Волошко, З.Л. Становських та інших.

Попри визнання багатьма науковцями вагомого значення психологічної культури особистості для якості професійної діяльності у галузі «людина-людина», уявлення про шляхи її розвитку безпосередньо у студентів-соціальних працівників у психолого-педагогічній літературі на сьогоднішній день досить розмиті.

У зв'язку з вищесказаним метою статті є теоретичне вивчення детермінант розвитку професійно-психологічної культури майбутніх соціальних працівників в умовах партнерської діалогічної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Для успішного розвитку професійно-психологічної культури студента важливо розуміти його вікові можливості, психологічні особливості та умови психічного розвитку. Студентський вік припадає на період пізньої юності. У періодизації психічного розвитку терміни початку і закінчення юнацького віку є дискусійним питанням вікової психології, проте найчастіше дослідники виокремлюють пізню юність як період від 17-18 до 22-23 років. Це період найбільш інтенсивного особистісного розвитку, самовизначення, амбівалентних почуттів, внутрішніх та зовнішніх конфліктів, в ході яких у людини з'являється розуміння, відчуття власної індивідуальності та унікальності, засноване на оцінюванні себе з урахуванням власних здібностей та досягнень, а не привласнених від ідеального образу, як це було у підлітковому віці [4, с. 88].

Провідною діяльністю в цьому віці визначається навчально-професійна діяльність, професійне самовизначення та пошук власного місця в соціокультурній системі, у дорослому світі. Навчальна діяльність орієнтована на майбутнє, вона набуває нового змісту та спрямованості. В період юності спостерігається висока гнучкість соціальних ролей із метою визначення бажаних та потрібних для себе, має місце комунікативне експериментування. Залишається значимим інтимно-особистісне спілкування з однолітками, що сприяє самовизначенню, підтримує самосприйняття та самоповагу, а також прагнення перебувати у референтній групі та займати вагомий статус серед ровесників [3; 6; 17].

Сучасна психологічна наука до основних новоутворень юності, переважна кількість яких виникає в особистісній сфері, відносить бурхливий розвиток самосвідомості, рефлексивності, здатно-

сті до поглибленого самоаналізу, результатом чого має стати особистісна ідентичність, Я-концепція, самовизначення, вибір життєвого шляху та автономізація. Специфіка соціальної ситуації розвитку в юнацькому віці полягає в поверненні до довірливих стосунків із значимими іншими, розвиток інтимного спілкування [3, с. 117–118] та рівноправних стосунків партнерства на основі взаємоповаги, особливо за умови перебування юнаків у якості студентів [7, с. 203].

Відповідно до періодизації соціалізації особистість проходить у своєму розвитку три стадії: ідентифікації, індивідуалізації та інтеграції. Основним завданням стадії індивідуалізації є автономізація як здатність до збереження власної індивідуальності, прояв суб'єктності та активності особистості, що передбачає довіру до світу, самостійність, ініціативність, компетентність та сприяє формуванню продуктивної «свободи для» на противагу «свободі від» (Е. Фром).

Закінчення стадії індивідуалізації та початок інтеграції припадають на юнацький вік [4; 11], в результаті яких формується особистісна ідентичність як умова психічного здоров'я – психосоціальна тотожність, баланс, узгодженість між внутрішніми психічними якостями особистості та її соціальними ролями, діяльністю й поведінкою; певна визначеність, об'єднання всього, що вона знає про себе. Оскільки соціалізація досягає етапу інтеграції, юнаки прагнуть стосунків з однолітками, що характеризуються глибокою психологічною близькістю [3; 17].

Основним психологічним надбанням пізньої юності є усталення ціннісних орієнтацій, ідеалів, життєвих планів, світогляду, самоцінності, здатності до самопроектування, заснованих на авторському ставленні особистості до власного життя на противагу пасивному слідуванню за життєвими обставинами та сценарному переживанню подій. Студент здатен до передбачення себе у майбутньому на основі розробки життєвого плану з власними цілями та орієнтирами особистісно-професійного становлення. Самопроектування ґрунтується на розумінні та інтерпретації власного життєвого досвіду та забезпечує саморозвиток особистості [4, с. 87].

Аналіз особливостей юнацького віку показує, що це сенситивний період для розвитку професійно-психологічної культури студентів. О.І. Мотков зазначає, що рівень психологічної культури можна усвідомлено підвищувати за допомогою спеціально на неї спрямованих процесів розвитку і саморозвитку. Вона вимагає для своєї підтримки та підвищення практично щоденних, але помірних зусиль, розвитку «саногенних» особистісних установок, позитивного мислення і поведінки [10].

Найбільш інтенсивно процес формування професійно-психологічної культури відбувається

у професійній діяльності, самоосвітній діяльності та під час діяльнісного саморозвитку [13, с. 186]. Згідно з парадигмою діяльнісного саморозвитку останній розглядається як особливий, спеціально організований суб'єктом тип внутрішньої діяльності, спрямований на себе, з метою самовдосконалення і самозміни у напрямі досягнення «ідеального Я». Це активний усвідомлюваний, цілеспрямований і керований процес, у якому особистість бере на себе відповідальність за своє життя, тому зміни відбуваються згідно з поставленою метою завдяки самоконтролю, вольовим зусиллям, самодисципліні, систематичній праці і безперервній рефлексивній діяльності. Важливим результатом саморозвитку є сформованість професійно-психологічної культури особистості. Професійний саморозвиток є одночасно і стимулом для формування професійно-психологічної культури, і механізмом цього формування [9; 12, с. 17].

Ключову роль у розвитку професійно-психологічної культури відіграють такі взаємопов'язані та взаємозалежні психологічні механізми саморозвитку як рефлексія, фасилітація, антиципація [14; 12, с. 31], оскільки вони допомагають структурувати показники різних компонентів професійно-психологічної культури, психологічні якості, які необхідно розвивати, та визначати зміст розвивальних впливів [12, с. 78].

Рефлексія як процес усвідомлення психологічних явищ внутрішнього світу, особистісного віддзеркалення та обдумування явищ дійсності з позиції суб'єкта власної життєдіяльності [3, с. 113] – основний психологічний механізм саморозвитку, що включає в себе:

1) механізми рефлексії – адекватне самооцінювання, критичний аналіз власної поведінки і професійної діяльності; усвідомлення важливості психологічних засобів саморегуляції;

2) рефлексивні процедури, що дозволяють скласти власний психологічний портрет: спостереження за своєю внутрішньою психічною реальністю, постійне відслідковування і усвідомлення своїх психологічних особливостей (емоцій, цінностей, мотивів); здатність виявляти зв'язки між думками, почуттями й поведінковими реакціями, свої ресурсні зони і зони розвитку; формувати реалістичний рівень домагань;

3) здатність розпізнавати психологічне підґрунтя поведінкових проявів клієнта та враховувати його при роботі з ним;

4) розвиток навичок аналізу якості власної професійної діяльності, виконаних завдань, розпізнавання своїх професійних помилок, усвідомлення необхідності здобувати нові психологічні знання, навички, технології, розвивати особистісно-професійні характеристики та складники професійно-психологічної культури [12, с. 79].

Для майбутнього соціального працівника, що має розвинені рефлексивні механізми, ключові професійно-важливі якості, сформовану цінність і потребу саморозвитку та соціогенні здатності для їх реалізації слід підвищувати рівень професійно-психологічної культури з метою фасилітації всебічного особистісного розвитку клієнта для реалізації її фасилітативної функції.

Фасилітація визначається як сприяння актуалізації особистісного потенціалу розвитку інших людей, мотивація їхнього саморозвитку та діяльності. Вона є інструментом реалізації професійної спрямованості соціального працівника на внутрішні зміни особистості клієнта, підвищує ефективність надання йому різнопланової допомоги, формує здатність до професійно-психологічної діяльності [12, с. 31; 14]. Антиципація у свою чергу – це вміння прогнозувати можливі реакції партнера по спілкуванню для побудови ефективного співробітництва з ним [12, с. 78].

С.Л. Братченко та М.Р. Миронова, розробляючи проблематику особистісного зростання на основі праць гуманістично орієнтованих авторів, виокремлюють його інтраперсональні критерії: прийняття себе, відкритість внутрішньому досвіду переживань, розуміння себе, відповідальна свобода, цілісність та динамічність. Щодо інтерперсональних критеріїв особистісного зростання, то до цієї групи належить прийняття інших, розуміння інших, соціалізованість та творча адаптивність [2].

В.В. Семікін детермінанти розвитку професійно-психологічної культури вбачає у соціальній взаємодії, спілкуванні та діяльності. Суб'єктний характер педагогічної взаємодії, діалогічність спілкування, забезпечення психологічної безпеки, емоційного комфорту учасників взаємодії є водночас умовами розвитку та критеріями рівня сформованості професійно-психологічної культури студентів. При цьому оптимальна педагогічна взаємодія в системі «викладач-студент» передбачає взаєморозуміння, внутрішнім механізмом якого є емоційне співпереживання, що виникає в результаті довіри й зацікавленості один в одному взаємодіючих сторін [16].

Прояв щирої, істинної поваги один до одного, безумовне прийняття іншого, сприяння залученості обох сторін до спільної активної діяльності з вирішення певної проблеми чи задачі, до діалогу створюють гуманне, безпечне і розвиваюче навчально-виховне середовище для ефективного формування професійно-психологічної культури студентів [16, с. 20].

О.П. Коханова розглядає стосунки партнерства в якості інноваційної форми діалогічної взаємодії, найпродуктивнішої системи відносин викладачів і студентів. Партнерство визначається як найвища форма співробітництва, спроможність особистості до системи взаємин, що характери-

зується активністю, рівністю, ініціативністю, самостійністю партнерів, взаємоузгодженістю дій щодо визначення спільної мети в умовах злагодженої спільної діяльності, суб'єкт-суб'єктного характеру стосунків, та звільняє викладача від необхідності контролювати студента, дає йому свободу пізнавальної діяльності, можливість самостійно обирати її форми та методи, самому нести відповідальність за її результати [7, с. 196].

Такий тип відносин передбачає горизонтальну, узгоджену, рівноцінну та рівноправну гуманістично-спрямовану педагогічну взаємодію, гуманістичну позицію, визнання цінності думки кожного, співробітництво, рівність позицій із послідовною зміною характеру активності суб'єктів освітнього середовища, диференціацію потреб та проблем, розподіл відповідальності та водночас розвинені вміння співпрацювати з іншими для досягнення успіху, що забезпечується достатнім рівнем знань, умінь, здібностей, навичок та особистісними якостями. Розмежування обов'язків стосовно розв'язання навчальних задач, докладання спільних зусиль з обох боків дозволяють реалізувати спільне право викладача та студента на отримання задоволення від ефективного навчання [7, с. 198; 8].

Психологічна стратегія співробітництва, що є показником вищої розвиненої форми самоорганізації особистості, ґрунтується на усвідомленні кожним суб'єктом взаємодії власної неповторності, що полягає не у протиставленні себе іншому, а в бажанні проявити свої внутрішні смисли, визнанні та прийнятті унікальності партнера, отримання від нього взаємної користі та задоволення, встановлення контакту на основі психології діалогічності, відкритості і готовності до зустрічі з Іншим, рівноправних стосунків партнерства [8, с. 104–105].

Стосунки партнерства не набуваються автоматично у процесі соціалізації. До основних факторів розвитку стосунків партнерства в педагогічній взаємодії можна віднести:

1) право на автентичність кожного учасника педагогічної взаємодії (у тому числі право студента самостійно визначати рівень успішності свого навчання та право викладача викладати у власному стилі, отримувати задоволення від роботи);

2) підтримуюча взаємодія, що сприяє задоволенню основних міжособистісних потреб у процесі спільної діяльності та спілкування і забезпечує відповідний соціально-психологічний клімат;

3) високий рівень розвитку соціогенних якостей продуктивного спілкування, їх рефлексивний аналіз;

4) домовленість, чіткість цілей дій обох сторін, відкритість, відсутність маніпуляцій;

5) здорова взаємозалежність учасників взаємодії (усвідомлення індивідуальної та групової

відповідальності, спільної мети, наявності ресурсів для вирішення проблем, мотивація спільної діяльності) [8].

Розвиток партнерських відносин між викладачем і студентом, стратегія співробітництва забезпечують психологічно оптимальне підґрунтя для формування професійно-психологічної культури майбутніх соціальних працівників. Важливо розуміти, які психологічні фактори сприяють розвитку особистості студента як продуктивного, діяльного професіонала за покликанням, своєрідного «агента» змін у житті свого клієнта, що сприяє його розвитку та самореалізації. Особистісно-орієнтована парадигма освіти включає в себе:

1) гуманізацію освітнього процесу, що має базуватися на принципах гуманістичної етики; культивування атмосфери зацікавленості у людині, її внутрішньому світі;

2) індивідуалізацію навчально-виховного процесу;

3) суб'єкт-суб'єктні відносини між викладачем та студентами, засновані на довірі, продуктивній діалогічній взаємодії; допомагаючих взаємостосунках;

4) урахування вікових особливостей юності, сприяння тому, щоб психологічні новоутворення не просто враховувалися, а й активно формувалися та слугували основою для подальшого розвитку студента;

5) збалансований розвиток раціональної та емоційної сфер майбутнього фахівця, не тільки його розумового, а й емоційного та соціального інтелектів;

6) дотримання загальних психолого-педагогічних умов, найбільш сприятливих для психічного та особистісного розвитку кожного студента на всіх етапах становлення особистості;

7) психологічне забезпечення професійної підготовки, соціально-психологічний супровід студентів;

8) залучення у навчальний процес інтерактивних технологій навчання;

9) усвідомлено здійснюваний студентом процес особистісного розвитку та зростання.

На думку В.В. Ільїна та В.І. Вирового, гуманізація освіти тісно пов'язана із втіленням у навчальний процес різних типів «діалогічних включень» викладача і студента. При діалозі головне завдання полягає не в передачі знань викладачем студенту, а в організації діяльності студента, що «переводить» його в план міжособистісних відносин. Викладач виступає в цьому випадку як консультант і організатор середовища навчання, а не як «носії» інформації.

У системі навчання, яка орієнтована на діалог, позиція студента не може залишатися незмінною, позаяк він у процесі діалогу виступає не тільки рівноправним партнером викладача, а й опонен-

том у суперечці, рецензентом виступу товариша, ведучим дискусії тощо. Ефективність цієї форми навчання полягає в тому, що відбувається переорієнтація від формально-рольової взаємодії до емоційно-довірливого спілкування. Засобом устанавлення міжособистісного контакту є персоніфікація матеріалу, який вивчає студент, що виражається у вигляді особистих оцінок [5, с. 167–168].

Г.О. Балл виокремлює такі принципи продуктивної діалогічної взаємодії:

1. Повага до партнера, його якостей як органічної цілісності. Цей принцип означає щире визнання того, що інтереси й прагнення партнера не менш важливі, а його думки не менш цікаві й цінні, ніж власні.

2. Прийняття партнера таким, яким він є, орієнтація на його найвищі досягнення (реальні та потенційні), оптимальну індивідуальну перспективу, що відкривається перед ним.

3. Повага до себе. За А. Маслоу, однією з головних перешкод на шляху особистісного зростання є «комплекс Іони» (йдеться про Іону, який, за Біблією, злякався місії, покладеної на нього Богом). Так само особистість боїться своїх найвищих можливостей, а тому не здатна їх реалізувати. Крім того, може відбутися проєкція за механізмом психологічного захисту, недостатньої поваги до себе – на оточуючих, з негативними наслідками для міжособистісних відносин.

4. Дотримання учасниками діалогу принципу згоди. Йдеться про необхідність згоди учасників діалогу щодо базових знань, норм, цінностей і цілей, якими вони керуються у цьому діалозі, визнання його учасниками певної сукупності спільних для них цінностей [1, с. 38–41].

На думку Г.О. Балла, викладач вищої школи має бути налаштований на педагогічну комунікацію. Про особистісну готовність педагога до активної участі в гуманізації освіти можна говорити за умови, що вказана налаштованість органічно поєднується:

1) із прагненням до здійснення фасилітації, тобто до якнайбільшого сприяння особистісному зростанню кожного підопічного, гармонійного розгортання його здібностей у їх індивідуальній своєрідності;

2) із налаштованістю на діалог у глибокому розумінні цього поняття. Мається на увазі щира повага до думок і позицій тих, хто навчається, аж до готовності за достатніх підстав змінити свою власну позицію; намагання залучити їх не тільки до готових духовних цінностей, а й до діалогічного за своїми механізмами процесу їх творення [1, с. 103–104].

Виокремлюють такі умови розвитку психологічної культури:

1) організаційні – сприяють ефективному впровадженню програми розвитку психологічної

культури, забезпеченню індивідуалізації процесу навчання соціальних працівників з метою підвищення якості їх професійної підготовки;

2) змістовно-процесуальні – забезпечення наступності змісту форм і методів; орієнтація змісту, форм і методів професійної підготовки на розвиток психологічної культури;

3) психолого-педагогічні – забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату у студентській групі, продуктивна діалогічна взаємодія та допомагаючі взаємостосунки між викладачем та студентами;

4) гуманістичні – визнання особистості студента найвищою цінністю, задоволення її освітніх та професійних потреб [15].

В.В. Рибалка визначив принципи розвитку психологічної культури майбутнього професіонала так:

1) принцип аксіологізації – підсилення доцільності, особистісного сенсу, значущості засвоєння і використання системи психологічних знань, умінь, навичок, здібностей як особливих цінностей з метою покращення професійної підготовки;

2) принцип рефлексивності – усвідомлення усіма можливими засобами вказаної системи психологічних знань, умінь, навичок, здібностей як незаперечних особистісних цінностей;

3) принцип креативності – як умова досягнення особистістю рівня вершинних проявів у власній діяльності саме через засвоєння і творче використання психологічних цінностей;

4) принцип наступності проявів психологічної культури у неперервному ланцюгу поколінь її діячів і включення студентів у цей нескінченний процес культуротворення;

5) принцип психолого-педагогічного моделювання вершинних рефлексивно-ціннісно-креативних ситуацій в умовах професійної підготовки та проходження практики;

6) принцип естетичного піднесення та емоційно-почуттєвого закріплення культуротворчих процесів і результатів у ході професійної підготовки особистості студентської молоді [15, с. 165].

Важливо також забезпечити неперервність розвитку професійно-психологічної культури, необхідні зміни в організації, структурі та змісті фахової підготовки соціальних працівників. Психологічна культура соціального працівника має формуватися завдяки цілеспрямованим впливам на його особистість у сфері освіти через розкриття можливостей студента, формування його мотивів, професійно значущих якостей у процесі цілеспрямованої партнерської взаємодії на рівні «педагог-студент».

Висновки. Становлення професійно-психологічної культури слід розглядати як результат особистісного зростання в межах професії, вдосконалення творчого і особистісного потенціалу майбутнього соціального працівника, цілісний

процес його розвитку, що дозволяє високоефективно здійснювати професійну діяльність у сфері «людини-людина» без загрози власному психологічному здоров'ю.

Вікові психологічні особливості пізнього юнацького віку, прагнення студентів до особистісного і професійного самовизначення, посилений інтерес до свого «Я», спрямований на самопізнання, найбільш сприятливі для розвитку професійно-психологічної культури. Сензитивність пізньої юності до рефлексії та саморозвитку відкриває можливості для побудови рівноправних стосунків партнерства в педагогічній взаємодії, що базуються на особистісному зростанні й благополуччі студентів, сприяючи їх ефективному навчанню.

Зважаючи на те, що ця проблематика не є достатньо вивченою, перспективним напрямом подальших наукових пошуків автор вважає дослідження засобів діагностики, розробку та впровадження ефективної технології розвитку професійно-психологічної культури у майбутніх соціальних працівників в умовах університету.

Література:

1. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Житомир : Волинь, 2008. 232 с.
2. Братченко С.Л., Миронова М.Р. Личностный рост и его критерии. *Психологические проблемы самореализации личности*. Санкт-Петербург, 1997. С. 38–46.
3. Бурдукало М.М. Автономізація особистості як новоутворення юнацького віку. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. Вип. 18. С. 112–119.
4. Зазимко О.В. Психологічні можливості самопроекування особистості в юнацькому віці. *Актуальні проблеми психології*. 2014. Т. 2, Вип. 8. С. 83–97.
5. Ільїн В.В., Вировий В.І. Гуманітаризація навчання як творчий процес. *Гуманітарні науки і сучасність* : зб. наукових праць. Київ : Київ. держ. торг.-екоп. ун-т, 1999. С. 160–172.
6. Кон И.С. Психология юношеского возраста. Проблемы формирования личности : учеб. пособие. Москва : Просвещение, 1979. 175 с.
7. Коханова О.П. Партнерство як фактор соціалізації особистості. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. С. 196–204.
8. Коханова О.П. Розвиток стосунків партнерства як найпродуктивнішої системи відносин в умовах педагогічної взаємодії. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Психологія. 2010. Вип. 34. С. 98–105.
9. Кузікова С.Б. Дослідження саморозвитку як системного феномену самозмінювання особистості. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Психологія. Харків. 2015. Вип. 51. С. 100–109.
10. Мотков О.И. Методика «Психологическая культура личности». *Школьный психолог*. 1999. № 15. С. 8–9.
11. Мудрик А.В. Социализация человека : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2004. 304 с.
12. Особливості формування психологічної культури працівників освіти в інформаційному суспільстві : монографія / ред. Н.В. Пророк. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 200 с.
13. Пророк Н.В. Психологічна культура і професійно важливі якості. *Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми*: матеріали всеукр. конф. з міжнар. участю (м. Київ, 31 трав. 2018 р.). Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2018. С. 184–188.
14. Роджерс К., Фрейберг Д. Свобода учиться / пер. с англ. А.Б. Орлов. Москва : Смысл, 2002. 527 с.
15. *Розвиток психологічної культури учнівської молоді в системі неперервної професійної освіти* : навч.-метод. посіб. / ред. В.В. Рибалки. Київ : ІПППО АПН України, 2005. 298 с.
16. Семикин В.В. Психологическая культура в педагогическом взаимодействии : автореф. дис. ... д-ра. психол. наук: 19.00.07 / Российский государственный педагогический университет им. А.И. Герцена. Санкт-Петербург, 2004. 48 с.
17. Эрикссон Э. Идентичность: юность и кризис. Москва : Прогресс, 1996. 344 с.

Husak V. M. Development of professional-psychological culture of future social workers in the conditions of partnership interaction

The article is devoted to the theoretical analysis of the regularities, mechanisms, and principles of development of professional and psychological culture of future social workers in accordance with the paradigm of self-development in the university. The age possibilities, psychological features and conditions of mental development of the period of late adolescence in the course of the subjective approach, which considers the personality as an active beginning, the subject of his own development, and not only the result of the deliberate influences of the socialization institutes, are investigated.

The article describes the psychological content of personal growth and activity of self-development as an active conscious, purposeful and self-directed process of internal activity, in which the individual takes responsibility for his life, with the purpose of self-improvement and self-change in the direction of the development of professional-psychological culture. and continuous reflective activity. Interrelated

and interdependent psychological self-development mechanisms such as reflection, facilitation and anticipation are analyzed.

The concept of partnership relations is defined as the most productive system of relations in pedagogical interaction, the highest form of cooperation, characterized by activity, equality, initiative, independence of partners, provides the subject-subjective nature of the relations agreed on the definition of a common goal, agreement activities.

The criteria of personal growth and ways of self-actualization, basic principles of productive dialogic interaction and factors of development of partnership relations are highlighted. It is noted that the development of partnerships between the teacher and the student, the strategy of cooperation forms the identity of the individual and provides a psychologically optimal basis for the formation of professional and psychological culture of future social workers.

The main determinants of the development of professional and psychological culture are given: humanization and individualization of the educational process; subject-subject relations between teacher and students, productive, dialogic interaction, facilitating relationships; identification of a student with a professionally significant personality; psychological support for vocational training; social and psychological support of students; involvement in the educational process of interactive psychological and pedagogical technologies etc.

Organizational, substantive-procedural, psychological-pedagogical and humanistic conditions of development of professional-psychological culture of students in dialogical interaction are analyzed.

Key words: *professional-psychological culture, social worker, activity self-development, reflection, facilitation, dialogic interaction, partnership.*